

Το επιχείρημα της «προσωπικής εμπειρίας» για την ύπαρξη Θεού

Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν στον Θεό επειδή νομίζουν ότι έχουν δει κάποιο όραμά του -ή έναν άγγελο ή μια Παρθένο ντυμένη στα γαλάζια- με τα ίδια τους τα μάτια. Ή επειδή άκουσαν τη φωνή του. Αυτό το επιχείρημα της προσωπικής εμπειρίας, είναι το πειστικότερο για όσους ισχυρίζονται ότι είχαν παρόμοια εμπειρία, αλλά το λιγότερο πειστικό για οποιονδήποτε άλλον -πόσο μάλλον για όποιον έχει αρκετές γνώσεις ψυχολογίας.

Λέτε ότι είχατε άμεση εμπειρία του Θεού; Ε, λοιπόν, μερικοί άνθρωποι λένε ότι βίωσαν την εμπειρία ενός ροζ ελέφαντα, αλλά αυτό πιθανότατα δεν σας εντυπωσιάζει... Ο Τζορτζ Μπους έλεγε ότι ο Θεός τού είπε να εισβάλει στο Ιράκ (τι κρίμα που δεν προσφέρθηκε να του αποκαλύψει και ότι δεν υπήρχαν εκεί όπλα μαζικής καταστροφής). Πολλοί τρόφιμοι ασύλων νομίζουν ότι είναι ο Ναπολέοντας ή ο Τσάρλι Τσάπλιν, ή ότι όλος ο κόσμος συνωμοτεί εναντίον τους, ή ότι μπορούν να μεταδίδουν τη σκέψη τους σε άλλους ανθρώπους. Δεν τους κακοκαρδίζουμε, αλλά ούτε βέβαια παίρνουμε στα σοβαρά τις ένδοθεν εξ αποκαλύψεως πεποιθήσεις τους, κυρίως επειδή ελάχιστοι άλλοι τις συμμερίζονται. Οι θρησκευτικές εμπειρίες διαφέρουν μόνο κατά το ότι όσοι ισχυρίζονται πως τις έχουν βιώσει είναι πολυάριθμοι. Δεν θα χαρακτηρίζατε λοιπόν υπερβολικά κυνικό τον Σαμ Χάρις όταν έγραφε, στο «The end of faith» (Το τέλος της πίστης):

Έχουμε διάφορες ονομασίες για τους ανθρώπους, οι οποίοι τρέφουν πολλές πεποιθήσεις, για τις οποίες δεν υπάρχει λογική αιτιολόγηση. Όταν οι πεποιθήσεις τους είναι ιδιαίτερα συνήθεις, τους αποκαλούμε «θρήσκους»· αλλιώς, είναι πολύ πιθανό να ονομαστούν «τρελοί», «ψυχωτικοί» ή «παραληρηματικοί». [...] Προφανώς, η ψυχική υγεία καθορίζεται από τους αριθμούς. Κι όμως, αποτελεί απλώς ιστορική συγκυρία το ότι στις κοινωνίες μας θεωρείται φυσιολογικό να πιστεύεις πως ο δημιουργός του σύμπαντος μπορεί να ακούσει τις σκέψεις σου, ενώ αντιθέτως θεωρείται ψυχική ασθένεια το να πιστεύεις ότι επικοινωνεί μαζί σου με κώδικα Μορς, ρίχνοντας ρυθμικά τις σταγόνες της βροχής στο παράθυρο του υπνοδωματίου σου. Και έτσι, ενώ οι θρησκευόμενοι άνθρωποι δεν είναι εν γένει τρελοί, οπωσδήποτε είναι τρελές οι βασικές πεποιθήσεις τους.

Ο ανθρώπινος εγκέφαλος «τρέχει» ένα πρώτης τάξεως «λογισμικό προσομοίωσης». Επειδή τα μάτια μας δεν του προσφέρουν πιστές φωτογραφίες του εξωτερικού κόσμου ούτε μια ακριβή κινηματογράφηση των όσων συμβαίνουν στην πορεία του χρόνου, κατασκευάζει μόνος του ένα συνεχώς ανανεούμενο μοντέλο -ανανεούμενο μεν, με κωδικοποιημένους παλμούς που διατρέχουν συνεχώς το οπτικό νεύρο, αλλά όμως κατασκευασμένο. Αυτό γίνεται ξεκάθαρο στις οπτικές πλάνες. Μια μεγάλη κατηγορία από τέτοιες πλάνες, χαρακτηριστικό παράδειγμα των οποίων αποτελεί ο κύβος του Νέκερ, προκύπτουν επειδή τα αισθητηριακά δεδομένα που προσλαμβάνει ο εγκέφαλος είναι συμβατά με δυο διαφορετικά μοντέλα της πραγματικότητας. Ο εγκέφαλος, μη διαθέτοντας κάποια βάση για να επιλέξει, παλινδρομεί μεταξύ των δύο, και έτσι κινούμαστε συνεχώς από το ένα εσωτερικό μοντέλο στο άλλο. Η εικόνα που βλέπουμε φαίνεται κυριολεκτικά να αλλάζει από τη μια στιγμή στην άλλη.

Το λογισμικό προσομοίωσης του εγκεφάλου προσφέρεται κυρίως για την κατασκευή προσώπων και φωνών... Είναι ικανό να κατασκευάσει «οράματα» και «παρουσίες» με τη μεγαλύτερη δυνατή αληθοφάνεια. Για ένα λογισμικό τέτοιων δυνατοτήτων, η προσομοίωση ενός φαντάσματος ή ενός αγγέλου ή της Παρθένου Μαρίας αποδεικνύεται πανεύκολη υπόθεση. Τα ίδια ισχύουν και όσον αφορά την ακοή. Όταν ακούμε έναν ήχο, αυτός δεν μεταβιβάζεται πιστά μέσω του ακουστικού νεύρου, ούτε αναμεταδίδεται στον εγκέφαλο σαν από κάποιο ηχοσύστημα υψηλής πιστότητας. Όπως και στην περίπτωση της όρασης, ο εγκέφαλος κατασκευάζει ένα ηχητικό μοντέλο, βασιζόμενος σε συνεχώς ανανεούμενα ακουστικά δεδομένα. Για αυτόν τον λόγο ακούμε το σάλπισμα της τρομπέτας ως μία και μοναδική νότα, και όχι ως τη συνισταμένη απλών αρμονικών η οποία προσδίδει στον ήχο τη μεταλλική χροιά του. Στο κλαρινέτο η ίδια νότα ηχεί «ξύλινη», ενώ στο όμποε ακούγεται «στριγγή», λόγω διαφορετικών μείξεων αρμονικών. Αν χειριστείτε προσεκτικά ένα συνθεσάιζερ ώστε να απομονώσετε τις ξεχωριστές αρμονικές τη μία μετά την άλλη, ο εγκέφαλος θα τις ακούσει για ένα σύντομο διάστημα ως συνδυασμό απλών τόνων, έως ότου το λογισμικό προσομοίωσής του «μπει στο νόημα», και στο εξής θα έχετε την εμπειρία μίας και μοναδικής νότας από τρομπέτα, όμποε ή όποιο άλλο όργανο. Τα φωνήεντα και τα σύμφωνα της ομιλίας κατασκευάζονται στον εγκέφαλο με τον ίδιο περίπου τρόπο, ενώ παρομοίως, σε ένα άλλο επίπεδο, κατασκευάζονται τα υψηλότερης τάξεως φωνήματα και λέξεις...

Την 11η Σεπτεμβρίου 2001, πολλοί ευσεβείς άνθρωποι νόμισαν πως είδαν το

πρόσωπο του Σατανά μέσα στους καπνούς που έβγαιναν από τους Δίδυμους Πύργους -δεισιδαιμονία η οποία ενισχύθηκε από μια φωτογραφία που δημοσιεύτηκε στο Διαδίκτυο και κυκλοφόρησε ευρύτατα.

Στην κατασκευή μοντέλων είναι άριστος ο ανθρώπινος εγκέφαλος. Όταν κοιμόμαστε, το μοντέλο ονομάζεται «όνειρο»· όταν είμαστε ξύπνιοι, λέγεται φαντασία ή, αν πρόκειται για ιδιαίτερα ζωντανή παράσταση, ψευδαίσθηση. Κάποια παιδιά βλέπουν καθαρά τους «φανταστικούς φίλους» τους, ακριβώς σαν να ήταν πραγματικοί. Αν είμαστε εύπιστοι, τότε δεν αναγνωρίζουμε την ψευδαίσθηση ή τα έντονα όνειρα ως τέτοια, και ισχυριζόμαστε ότι είδαμε ή ακούσαμε κάποιο φάντασμα· ή έναν άγγελο· ή τον Θεό· ή -ειδικά αν συμβαίνει να είμαστε νεαρής ηλικίας, γυναίκες και καθολικές- την Παρθένο Μαρία. Αυτά τα οράματα και τα «φανερώματα» σίγουρα δεν συνιστούν βάσιμους λόγους για να πιστεύει κανείς ότι τα φαντάσματα ή οι άγγελοι, οι θεοί ή οι παρθένοι υπάρχουν και στην πραγματικότητα.

Εκ πρώτης όψεως, μαζικά οράματα -όπως εκείνο στη Φάτιμα της Πορτογαλίας το 1917, όπου 70.000 προσκυνητές είδαν τον Ήλιο να «αποκολλάται από τον ουρανό και να κατρακυλά πάνω στο πλήθος»- είναι πιο δύσκολο να αγνοηθούν. Δεν μπορεί να εξηγήσει κανείς εύκολα πώς τόσοι άνθρωποι είχαν την ίδια ψευδαίσθηση. Αλλά είναι ακόμη δυσκολότερο να δεχτούμε ότι το εν λόγω γεγονός όντως συνέβη, χωρίς να το δει ολόκληρη η υπόλοιπη υφήλιος -και όχι μόνο να το δει, αλλά και να βιώσει τον καταστροφικό αφανισμό ολόκληρου του ηλιακού συστήματος, καθώς και επιταχύνσεις ικανές να εξακοντίσουν τους πάντες στο Διάστημα. Αναπόφευκτα έρχεται στον νου η λογική δοκιμασία που πρότεινε ο Ντέιβιντ Χιουμ σχετικά με τα θαύματα: *«Καμία μαρτυρία δεν επαρκεί για να εξακριβωθεί η ύπαρξη θαύματος, εκτός εάν η μαρτυρία είναι τέτοια, ώστε η διάψευσή της να αποτελεί ακόμη μεγαλύτερο θαύμα από το γεγονός που η ίδια αποπειράται να καθιερώσει».*

Ίσως να φαίνεται απίθανο ότι 70.000 άνθρωποι έπαθαν ταυτόχρονα παραλήρημα, ή ότι συνωμότησαν και ψεύδονταν μαζικώς· ή ότι πρόκειται για ιστορική ανακρίβεια το ότι τόσοι άνθρωποι ισχυρίστηκαν πως είδαν τον Ήλιο να χορεύει· ή ότι όλοι είδαν ταυτόχρονα έναν αντικατοπτρισμό επειδή είχαν πειστεί να κοιτάζουν επί ώρα τον Ήλιο κατάματα, πράγμα που μάλλον έβλαψε την όρασή τους. Εντούτοις, κάθε μία από τούτες τις, φαινομενικά ελάχιστες πιθανές, εξηγήσεις, είναι πολύ περισσότερο πιθανή από την εναλλακτική: Ότι η Γη ξαφνικά αποσπάστηκε βίαια από την τροχιά της, και το ηλιακό σύστημα καταστράφηκε,

χωρίς να το αντιληφθεί κανένας άλλος στον κόσμο ολόκληρο έξω από τη Φάτιμα. Ε, η Πορτογαλία δεν είναι δα και τόσο απομονωμένη χώρα!

Αν είχατε ποτέ μια προσωπική εμπειρία τέτοιου είδους, ίσως να πιστεύετε βαθιά ότι ήταν πραγματική. Μην περιμένετε όμως ότι οι υπόλοιποι θα δώσουμε βάση σε ό,τι λέτε, ειδικά μάλιστα αν γνωρίζουμε έστω και λίγα πράγματα για τον εγκέφαλο και τις αξιοθαύμαστες λειτουργίες του.

Πηγή: «Η περί Θεού αυταπάτη» (Ρίτσαρντ Ντόκινς)